

Det danske valgsystem

Valg til Folketinget

Der findes to hovedprincipper for parlamentsvalg: flertalsvalg i enkeltmandskredse og forholdstalsvalg. Flertalsvalg i enkeltmandskredse er den ældste form og har som forudsætning, at landet er delt i valgkredse. De kandidater, der får flertal i de enkelte kredse, er valgt, mens alle øvrige stemmer afgivet på andre kandidater går tabt. Forholdstalsvalg betyder, at hvert parti får de pladser i parlamentet, der svarer til deres stemmetal. Forholdstalsvalg forudsætter ikke en inddeling i valgkredse. Imellem de to former i den rene udgave findes et væld af blandingsformer.

Fordelen ved flertalsvalg i enkeltmandskredse er det nære tilhørsforhold mellem valgkredsen og den valgte: Hver kreds har et og kun et parlamentsmedlem. Ulempen ved systemet er, at parlamentets sammensætning ikke afspejler vælgernes holdninger, idet systemet favoriserer de store partier.

Forholdstalsvalgets fordel er, at parlamentet afspejler vælgernes holdninger. Ulempen er, at tilhørsforholdet mellem vælgerne og de valgte svækkes.

Det danske valgsystem har søgt at bevare det bedste fra de to systemer: den matematiske retfærdighed og kandidaternes lokale tilhørsforhold. Det er baggrunden for, at man ved indførelsen af forholdstalsvalget i 1920 bevarede de gamle kredse - men kun som opstillingskredse - og indførte brugen af tillægsmandater i hele Danmark.

Grundlovens bestemmelser

Det danske valgsystem er reguleret i lov om valg til Folketinget, men en række hovedprincipper om valget, valgbarhed og valg måde er fastlagt i grundloven fra 1953. Denne artikel behandler kun den del af valg måden, der har med *valgopgørelsen* at gøre.

Grundloven fastslår i kapitel 4 bl.a. følgende:

- Folketinget består af højst 179 medlemmer.
- Folketinget vælges ved almindelige, direkte og hemmelige valg og ved benyttelse af forholdstalsvalgmetoden.
- Der skal ved den stedlige mandatfordeling tages hensyn til indbyggertal, vælgertal og befolkningstæthed.
- Folketinget vælges for fire år.
- Mandaterne bortfalder ikke, før nyvalg har fundet sted.
- Folketinget afgør selv gyldigheden af sine medlemmers valg.
- Kongen kan til enhver tid udskrive nyvalg, hvorved de bestående mandater bortfalder, når valget har fundet sted.

Grundloven overlader til Folketinget at fastsætte de nærmere regler for valgetts udøvelse og selve valg måden. Det sker i lov om valg til Folketinget.

Bestemmelsen om, at kongen til enhver tid kan udskrive nyvalg, indebærer, at visse af valglovens tidsfrister må vige for grundlovens ord, hvis valget udskrives med kort varsel. Minimumstiden mellem valgets udskrivelse og dets afholdelse bestemmes derfor alene af praktiske hensyn.

Spærregrænse

Sammenligninger viser, at det danske valgsystem er et af de mest matematisk retfærdige i verden. Der er dog ikke tale om ren matematisk retfærdighed, idet valglovens § 77 om fordeling af tillægsmandater blandt partierne rummer det, der populært kaldes *spærregrænsen*.

For at få del i tillægsmandaterne skal et parti enten

- have opnået mindst ét kredsmandat,
- i to ud af tre landsdele have opnået mindst lige så mange stemmer som det gennemsnitlige antal gyldige stemmer, der i landsdelen er afgivet pr. kredsmandat eller
- i hele landet have opnået to pct. af de afgivne gyldige stemmer.

Den "stedlige" fordeling af mandaterne

Danmark er i valgteknisk henseende inddelt i tre landsdele: Hovedstaden, Sjælland-Syddanmark og Midtjylland-Nordjylland. Landsdelene er inddelt i storkredse, hvor Hovedstaden er inddelt i fire storkredse, Sjælland-Syddanmark og Midtjylland-Nordjylland i hver tre storkredse. Storkredsene er inddelt i 92 opstillingskredse. Opstillingskredsene har ingen betydning for mandatfordelingen, men har derimod betydning for kandidatudvælgelsen.

[Kort over folketingsvalgkredse pr. 1. januar 2007](#)

I Danmark vælges der 175 personer, der fordeler sig på 135 kredsmandater og 40 tillægsmandater. Antallet af kredsmandater og opstillingskredse er altså ikke identisk. For at efterkomme grundlovens ord om, at der ved den stedlige mandatfordeling skal tages hensyn til indbyggertal, vælgertal og befolkningstæthed, sker der hvert 5. år en fordeling af de 135 kredsmandater på landsdele og storkredse. Ved samme lejlighed fordeles de 40 tillægsmandater på landsdele.

Fordelingen sker ved simpel forholdstalsregning, idet man udregner summen af folketallet, vælgertallet ved sidste valg og arealet i kvadratkilometer ganget med 20 for hver enkelt landsdel og fordeler de 175 mandater efter forholdstallene. Efter de samme forholdstal fordeles de 135 kredsmandater på landsdelene. Differencen mellem de 175 og de 135 mandater udgør naturligvis fordelingen af tillægsmandater.

Når mandaterne er fordelt på landsdele, fordeles hver landsdels kredsmandater på storkredse. Dette sker igen ved forholdstal, idet man for hver storkreds udregner summen af folketal, vælgertal og areal i kvadratkilometer ganget med 20. Hvis Bornholm ved denne sidste beregning ikke får to kredsmandater, gennemføres en ny beregning på grundlag af 133 kredsmandater, idet Bornholm forlods tillægges to kredsmandater.

Hele dette regnestykke kan virke kompliceret og uoverskueligt, men gennemføres for at sikre, at mandatfordelingen afspejler befolkningsudviklingen. Hertil kommer, at man fra politisk side har ønsket at sikre de tyndt befolkede egne i Danmark en rimelig repræsentation. Når arealet ganges med 20, er det fordi, det samlede resultat på denne måde falder inden for det politisk acceptable.

Opgørelsen af valget

Opgørelsen af valget falder i to dele: 1) fordelingen på partier og 2) fordelingen på personer. Fordelingen på partier er ens for alle partier og færdiggøres i løbet af valgafstemningen. Fordelingen på personer er mere kompliceret, da den varierer fra parti til parti afhængigt af den opstillingsform, der er anvendt. Opgørelsen af, hvilke kandidater der er valgt, foreligger først en til to dage efter valget, fordi den forudsætter en optælling af de personlige stemmer.

1. Fordeling af mandater på partier

A. Fordeling af kredsmandater på partier

Fra fordelingen af kredsmandater før valget ved vi, hvor mange kredsmandater der skal fordeles i hver storkreds. Efter valget optælles partiernes stemmer i hver storkreds. Hvert af de optalte stemmetal divideres med divisorerne 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - osv. (d'Hondts metode). Den største af de fremkomne kvotienter giver det parti, den tilfalder, ret til det første kredsmandat, den næststørste kvotient giver ret til kredsmandat nr. to osv. Fordelingen af kredsmandater illustreres af tabel 1.

Tabel 1: Fordelingen af kredsmandater på partier.

X storkreds				
Kredsmandater:				
Partier	A	B	C	D
Stemmer	12.000	21.000	33.000	45.000
Div. 1	¹⁾ 12.000	⁴⁾ 21.000	²⁾ 33.000	¹⁾ 45.000
Div. 2	6.000	¹⁰⁾ 10.500	⁵⁾ 16.500	³⁾ 22.500
Div. 3		7.000	⁹⁾ 11.000	⁶⁾ 15.000
Div. 4			8.250	⁸⁾ 11.250
Div. 5				9.000
Kredsmandater i alt	1	2	3	4

B. Fordeling af tillægsmandater

1) Fordeling af tillægsmandater på partier

Når fordelingen af kredsmandater er gennemført, beregnes det på landsplan, hvor mange mandater partierne er berettigede til under forudsætning af, at de har klaret valglovens § 77:

Partiernes samlede stemmetal divideres med deres samlede mandattal, normalt 175. Den kvotient, der fremkommer, divideres op i partiernes stemmetal, og man får det antal mandater, som hvert parti er berettiget til. Forskellen mellem det samlede antal mandater, som hvert parti er berettiget til, og det antal kredsmandater, som det har opnået i samtlige storkredse, er lig med partiets tillægsmandater.

2) Fordeling af partiernes tillægsmandater på landsdele

Vi ved nu, hvor mange tillægsmandater hvert parti er berettiget til på landsbasis, og vi ved - fra mandatfordelingen før valget - hvor mange tillægsmandater, der tilfalder hver landsdel. Fra fordelingen af kredsmandater på partier ved vi endvidere, hvor mange kredsmandater hvert parti har opnået inden for hver landsdel. Fordelingen af partiernes tillægsmandater på landsdele foregår således:

Inden for de tre landsdele opgøres de partiers stemmetal, der skal have del i tillægsmandaterne, og stemmetallene deles med divisorerne 1 - 3 - 5 - 7 - osv. (Sainte-Laguës metode). Ved divisionen fremkommer en række kvotienter. Af disse kvotienter udelades for hvert parti i hver landsdel så mange af de største kvotienter, som svarer til det antal kredsmandater, som partiet har fået i landsdelen. I nedenstående tabel 2 angives de udeladte kvotienter med krydser. Når et parti eller en landsdel har opnået det antal tillægsmandater, som det er berettiget til, ophører tildelingen til det pågældende parti eller landsdel, uanset om f.eks. en landsdel kan fremvise større ubrugte kvotienter end kvotienter, der giver valg i de to andre landsdele. Fordelingsmetoden er lidt forenklet illustreret i tabel 2.

I tabel 2 er der på landsplan i alt 60 mandater til fordeling, heraf 50 kredsmandater og 10 tillægsmandater, og mandaterne er fordelt på de tre landsdele som angivet i tabellen. Parti A har opnået to kredsmandater i Sjælland-Syddanmark og ligeledes to kredsmandater i Midtjylland-Nordjylland og er herudover berettiget til to tillægsmandater. Parti B har opnået tre kredsmandater i Hovedstaden, 4 kredsmandater i Sjælland-Syddanmark og tre kredsmandater i Midtjylland-Nordjylland og er herudover berettiget til to tillægsmandater. Parti C har opnået 5 kredsmandater i Hovedstaden, 5 kredsmandater i Sjælland-Syddanmark og 4 kredsmandater i Midtjylland-Nordjylland og er herudover berettiget til to tillægsmandater. Parti D har opnået 6 kredsmandater i Hovedstaden, 8 kredsmandater i Sjælland-Syddanmark og 8 kredsmandater i Midtjylland-Nordjylland og er herudover berettiget til 4 tillægsmandater.

I eksemplet i tabel 2 har Hovedstaden 2 "ubrugte" kvotienter, der er større end kvotienter, der giver valg i de to andre landsdele, og yderligere 1 "ubrugt" kvotient, der er større end kvotienter, der giver valg i Sjælland-Syddanmark. Midtjylland-Nordjylland har 1 "ubrugt" kvotient, der er større end en kvotient, der giver valg i Sjælland-Syddanmark.

Tabel 2: Fordeling af partiernes tillægsmandater på landsdele

	Hovedstaden 2 tillægsmandater 14 kredsmandater				Sjælland-Syddanmark 5 tillægsmandater 19 kredsmandater				Midtjylland-Nordjylland 3 tillægsmandater 17 kredsmandater			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
Stemmer	3.000	14.500	22.100	29.000	11.000	16.500	21.500	36.500	9.500	14.000	18.500	35.500
Div.												
1	3.000 ¹⁾	x	x	x	x	x	x	x	x	X	x	x
3	1.000	x	x	x	x	x	x	x	x	X	x	x
5		x	x	x	2.200 ³⁾	x	x	x	1.900	X	x	x
7		2.071	x	x	1.571	x	x	x		2.000 ⁷⁾	x	x
9			x	x		1.833 ¹⁰⁾	x	x		1.556	2.056 ⁶⁾	x
11			2.009	x		1.500	1.955 ⁸⁾	x			1.682	x
13				2.231 ²⁾			1.654	x				x
15				1.933				x				x
17								2.147 ⁴⁾				2.088 ⁵⁾
19								1.921 ⁹⁾				1.868x
21								1.738				

3). Fordeling af partiernes tillægsmandater på storkredse

Nu ved vi, hvor mange tillægsmandater hvert parti får i hver landsdel. Vi skal nu fordele tillægsmandaterne på storkredse. Fordelingen sker ved anvendelse af divisorerne 1 - 4 - 7 - 10 - osv. Af de fremkomne kvotienter udelades i hver storkreds for hvert parti så mange af de største kvotienter, der svarer til det antal kredsmandater, som det enkelte parti har fået i storkredsen. Fordelingsmetoden er i lidt forenklet form illustreret i tabel 3. Fra eksemplet i tabel 2 ved vi, at parti D er berettiget til to tillægsmandater i Sjælland-Syddanmark. De tilfalder partiet i Sjællands og Fyns Storkredse.

Tabel 3: Fordeling af tillægsmandater på storkredse

	Sjællands	Fyns	Syddjyllands	I alt
Parti D				
Kredsmandater:	3	2	3	10
Stemmer	14.200	10.000	12.300	36.500
Div. 1	X	X	X	
Div. 4	X	X	X	
Div. 7	X	1.429 ¹⁾	X	
Div. 10	1.420 ²⁾	1.000	1.230	
Div. 13	1.092			

De anvendte fordelingsmetoder

Fordelingen af kreds- og tillægsmandater hænger nøje sammen med den anvendte fordelingsmetode. Ved fordelingen af kredsmandater – tabel 1 – anvendes med virkning for valg, der afholdes fra og med 2007, d'Hondts metode (1 - 2 - 3 - 4 - 5 osv.). Denne metode blev ligeledes anvendt ved valgene afholdt i perioden fra 1920 til april 1953, mens der ved valgene afholdt efter grundlovsændringen i 1953 og indtil udgangen af 2006 (dvs. sidste gang i 2005) blev benyttet Sainte-Laguës modificerede metode (1,4 - 3 - 5 - 7 - osv.).

Overgangen til Sainte-Laguës modificerede metode i 1953 havde til formål at sikre, at den samtidig gennemførte udvidelse af antallet af kredsmandater (fra 105 til 135) og reduktion af antallet af tillægsmandater (fra 44 til 40) ikke skulle bevirke, at et parti kunne opnå flere kredsmandater end dets samlede stemmetal ville berettige til. Sainte-Laguës modificerede metode, der i højere grad end d'Hondts metode tilgodeser de mindre partier, blev således anset for bedre egnet hertil end d'Hondts metode.

Genindførelsen af d'Hondts metode med virkning fra 2007 har til formål at sikre, at den samtidigt gennemførte nye valgkredsinddeling, hvorved de hidtidige 17 stor- og amtskredse er erstattet af 10 nye storkredse, hverken skal gøre det lettere eller sværere at opnå repræsentation i Folketinget alene gennem opnåelse af kredsmandat. Færre storkredse og dermed flere kredsmandater til fordeling i de enkelte storkredse ville således alt andet lige, herunder ved bevarelse af Sainte-Laguës modificerede metode til fordeling af kredsmandater, have gjort det lettere at opnå repræsentation i Folketinget alene gennem opnåelse af kredsmandat.

Fordelingen af partiernes tillægsmandater på landsdele – tabel 2 – sker efter Sainte-Laguës metode (1 - 3 - 5 - 7 osv.). Metoden blev indført med valgloven i 1920, fordi den betragtedes som den bedst egnede til at sikre geografisk fordeling af mandaterne.

Fordelingen af et partis tillægsmandater på de enkelte storkredse – tabel 3 – sker ved divisorerne 1 - 4 - 7 - 10 osv. Metoden blev indført i 1953 og har til hensigt at gøre det vanskeligere for storkredse, der allerede har opnået et kredsmandat, at få del i tillægsmandaterne og dermed sikre en større spredning af tillægsmandaterne på storkredse end efter den tidligere fordelingsmetode.

2. Udvælgelse af kandidater

Fra fordelingen af kreds- og tillægsmandater på storkredse ved vi, at partiet X er berettiget til ét kredsmandat i storkreds Y. Partiet har opstillet 5 kandidater, men hvilken person der får mandatet, afhænger af den opstillingsform, som partiet har valgt.

Der er to hovedformer for opstilling af kandidater: kredsvis opstilling og sideordnet opstilling:

- Ved **kredsvis opstilling** har hver opstillingskreds sin kandidat. Kandidaten tildeles alle de stemmer, der er afgivet på partiet i opstillingskredsen, plus de personlige stemmer, som er afgivet på ham/hende i alle storkredsens opstillingskredse. Opstillingskredsens størrelse, dvs. antallet af vælgere, spiller derfor en betydelig rolle.

Kredsvis opstilling kan kombineres med partiliste, hvor partiet X har anmeldt en bestemt rækkefølge for sine kandidater i en storkreds. Stemmerne opgøres på samme måde som ovenfor, men vælgerne kan kun ændre partilistens rækkefølge, hvis en kandidat længere nede på listen opnår et meget betydeligt antal personlige stemmer eller er opstillet i en opstillingskreds med særlig mange partistemmer. For at opnå valg skal en kandidat opnå et såkaldt fordelingsstal, der fremkommer ved, at partiets samlede stemmetal i storkredsen divideres med et tal, der er én større end det antal mandater, som partiet får i storkredsen. Det fremkomne tal forhøjes, uanset om det er et helt tal, til næste hele tal, der herefter er partiets fordelingsstal i storkredsen. Opnår ingen af kandidaterne fordelingsstallet, er kandidaterne valgt i partilistens rækkefølge. Ved denne metode har partiet en næsten altafgørende indflydelse på, hvem der bliver valgt, og en sprængning af listen giver altid anledning til presseomtale, jf. Margrete Aukens valg i Frederiksborg Amt i 1994.

- Ved **sideordnet opstilling** er alle partiets kandidater i samme storkreds opstillet i alle opstillingskredse. De personlige stemmer er næsten altafgørende, idet stemmer afgivet på partiet i de enkelte opstillingskredse fordeles i forhold til, hvor mange personlige stemmer de enkelte kandidater har fået i hver opstillingskreds. For at forsøge at bevare tilhørsforholdet mellem opstillingskreds og folketingsmand m/k har hver opstillingskreds en "nomineret" kandidat. Det har kun betydning for stemmes edlens udseende, idet den nominerede kandidat står øverst på stemmesedlen. I Tabel 4 og 5 er angivet, hvordan de forskellige opstillingsmetoder indvirker på valget af kandidat.

Tabel 4 nedenfor viser antallet af personlige stemmer, som kandidaterne har fået i de enkelte opstillingskredse. Stjernen * angiver, i hvilke opstillingskredse kandidaterne er opstillet/nomineret. Tabellens beregning af fordelingen af partistemmer er foretaget ud fra den forudsætning, at kandidaterne er opstillet kredsvis, jf. ovenfor.

Tabel 4: Fordeling af stemmer ved kredsvis opstilling

	Fjordby	Sundby	Aaby	Færgesby	Broby	Pers. st.	Part. st.	I alt
Andersen	180	150	60	120	250*	760	1600	2360
Hansen	20	60*	20	20	10	130	1700	1830
Jensen	200	300	550*	300	360	1710	1650	3360
Nielsen	650*	75	50	110	120	1005	2400	3405
Petersen	50	15	20	50*	10	145	1400	1545
Pers. stemmer i kredsen	1100	600	700	600	750	3750		
Partistemmer	2400	1700	1650	1400	1600		8750	
Kredsens stemmer i alt	3500	2300	2350	2000	2350			12.500
Fordelingstal:	6251							

Ved *kredsvis opstilling* er antallet af personlige stemmer i hver af opstillingskredsen plus antallet af partistemmer i egen opstillingskreds afgørende. **Nielsen** er således valgt med 3405 stemmer i kraft af det meget store antal partistemmer (2400).

Har *partiet kredsvis opstilling med anmeldt partiliste*, er den kandidat valgt, der opnår fordelingsstallet på 6251. Opnår ingen af kandidaterne fordelingsstallet, er kandidaterne valgt i den rækkefølge, som de står på partilisten. Ved fordelingen af stemmerne i tabel 4 opnår ingen kandidater fordelingsstallet, og **Andersen** er derfor valgt som den, der står øverst på partilisten.

Ved *sideordnet opstilling* fordeles partistemmerne i de enkelte opstillingskredse i forhold til de personlige stemmer, som kandidaterne har opnået i hver opstillingskreds. Fordelingen beregnes for hver enkelt kandidat for hver opstillingskreds ved at gange kandidatens personlige stemmer i kredsen med det samlede antal partistemmer i kredsen og dividere med det samlede antal personlige stemmer i kredsen. I første omgang ses der bort fra de brøker, der ofte vil fremkomme ved denne beregning, og stemmerne fordeles i henhold til de hele tal, uden at runde op. Herved vil et antal stemmer være tilbage for hver opstillingskreds efter den første fordeling. De fordeles i anden omgang pr. opstillingskreds efter den største brøks metode, hvorefter den kandidat, der har den største brøk, får den første tiloversblevne stemme, kandidaten med den næststørste brøk får den næste stemme og så fremdeles, indtil alle de tiloversblevne partistemmer er fordelt. Skal stemmen fordeles blandt flere kandidater med samme brøk, trækkes der lod imellem dem.

Efter denne beregningsmetode vil fordelingen af partistemmer for de to kandidater med flest personlige stemmer, Jensen og Nielsen, være som følger: Jensen får 4.051 partistemmer + 1.710 personlige stemmer = 5.761 stemmer og Nielsen får i første omgang 2.262 partistemmer og tillægges desuden yderligere to af de

tiloversblevne stemmer efter største brøks metode = 2.262 + 1.005 personlige stemmer = 3.267 stemmer.
Jensen er valgt! Beregningerne er vist i tabel 5 nedenfor:

Tabel 5 – beregning af partistemmefordelingen efter metoden: personlige stemmer * samlede antal partistemmer / samlede antal personlige stemmer + største brøks metode

	Fjordby	Sundby	Aaby	Færgeby	Broby	Pers. st.	Part. st.	I alt
Andersen	392,72.. = 393	425	141,428.. = 141	280	533,33.. = 534****)	760	1773	2533
Hansen	43,63.. = 44	170	47,1428.. = 47	46,66.. = 47***)	21,33.. = 21	130	329	459
Jensen	436,36 = 436	850	1296,428.. = 1297**)	700	768	1710	4051	5761
Nielsen	1418,18.. = 1418	212,5 = 213*)	117,85 = 118	256,66.. = 257***)	256	1005	2262	3267
Petersen	109,09.. = 109	42,5 = 42	47,14 = 47	116,66.. = 116	21,33.. = 21	145	335	480
Pers. stemmer i kredsen	1100	600	700	600	750	3750		
Partistemmer	2400	1700	1650	1400	1600		8.750	
Kredsens stemmer i alt	3500	2300	2350	2000	2350			12.500

*) Nielsens og Petersens brøker er lige store, hvorfor der skal trækkes lod om den sidste partistemme, der her tildeles Nielsen.

**) Andersens og Jensens brøker er lige store, hvorfor der skal trækkes lod om den sidste partistemme, der her tildeles Jensen.

***) Hansens, Nielsens og Petersens brøker er lige store, hvorfor der skal trækkes lod om de sidste to partistemmer, der her tildeles Hansen og Nielsen.

****) Andersens, Hansens og Petersens brøker er lige store, hvorfor der skal trækkes lod om den sidste partistemme, der her tildeles Andersen.

Tabel 6 sammenholder resultatet af de tre metoder, idet den valgte kandidat og stedfortrædernes rækkefølge er angivet:

Tabel 6: Valgte og stedfortrædere ved de tre opstillingsmetoder

	Kredsvis opstilling	Kredsvis opstilling partiliste	Sideordnet opstilling
Andersen	Stedf. 2	Valgt	Stedf. 2
Hansen	Stedf. 3	Stedf. 1	Stedf. 4
Jensen	Stedf. 1	Stedf. 2	Valgt
Nielsen	Valgt	Stedf. 3	Stedf. 1
Petersen	Stedf. 4	Stedf. 4	Stedf. 3